

Hadis'te Folklor Eğlence - Dr.Nebi Bozkurt

3. Mûsikî Âletleri

a.Vurmalı çalgılar

aa.Def

Hadislerde en çok geçen mûsikî âleti "deftir. "Defin bazı çeşitleri vardır. Biraz büyük olanına "kebe f' C ^) diyorlardı. Kureyşli hanımlar ellerinde keberler (ekbâr veya kebâr) ile Kureyş ordusunu savaşa teşvik ederlerdi³⁴⁸. Keber muhtemelen günümüzdeki dabruka türünden bir âletti. Araplar savaştan dönen kahramanlarını da def çalarak karşılardı. Hz.Peygamber sağ salim dönerse def çalıp söylemeyi adayan ve kendisine bu konuda izin verilen cariyeye ile ilgili

rivayet bu geleneğin devamı olarak değerlendirilmelidir³⁴⁹.

Düğünlerde def çalınmasıyla ilgili hadislerden birinde def yerine "ğırbâl" ifadesi geçmektedir ki Araplar kalbur ve eleğe benzeyen büyük boy defe bu ismi vermişlerdir³⁵⁰. Tarihî eserlerde Sâmilin kullandığı defler arasında **murabba** (dörtgen) şeklinde defler³⁵¹ de varsa da hadislerde buna tesadüf edemedik. Ancak Mufaddal b. Seleme, meğâzî yazar İbrahim b. Sa'd(v.799 m.)'ın Iraklılar'ın mûsikî hakkındaki içtihatlarını tenkid vesilesiyle anlattığı bir gençlik hatırasında babasıyla beraber Evsli bir cariyeyi dinlemek üzere gittikleri evin penceresinde murabba' defler gördüğünü söyler³⁵².

Abdullah b. Amr'a mı yoksa Abdullah b. Ömer'e mi ait olduğu konusunda ihtilaf edilen mevkuf bir hadiste hakkın gelmesiyle zail olacak batıllar arasında sayılan "kinnarât" da defler şeklinde yorumlanmıştır³⁵³.

ab. Davul

Hadislerde geçen mûsikî âletlerinden biri de "kûbe"dir. Bazı hadislerde içki ve kumarla beraber menhîler arasında sayılan "kûbe" davul³⁵⁴ veya tavlâ olarak yorumlanmıştır. İçki ve meysir(kumar)la

349. **Ahmed**, IV, 353; **Ebû Dâvûd**, Eymân, 22; **Tirmizî**, Menâkıb, 71.

350. *en-Nihâye*, III, 352

351. Kitab-ı Mukaddessin Çıkış, 20.âyetinde geçen def Süryanîce tercümesinde, dörtköşe anlamına gelen "reph'a" kelimesiyle çevrilmiştir. İslâm literatüründe dört köşe defe Asr-ı Saadet'ten sonraki dönemde tesadüfedilmektedir (Bk.H.G.Farmer, *T e r*, İA, XII, (1), 115

352. §.12 (Metin s. 10-11)

353. **Herevî**, IV, 277-278. Herevî merfu' bir hadiste de geçtiğini ifade ediyor fakat kaynak vermiyor.

354.Kûbe'nin davul olduğu yorumunu Ali b. Bezîme yapmaktadır. Bu konudaki rivayeti kendisinden alan Süfyan es-Sevrî, ona "Kûbe"nin anlamını sormuş o da "tabi" (davul) diye cevap vermiştir(**Ebû Dâvûd**, Eşribe,7; **Ahmed**, I, 274).

348. "Ekbâr" tubûl yani davullarla izah edilmiştirVâkidî, I, 225).

daha uygun görünmektedir. Nitekim Herevî, Muhammed b. Kesîr'in kelimenin Yemen dilinde "nerd" (tavla) anlamında olduğu şeklindeki ifadesini nakleder³⁵⁶. Abdullah b. Ömer'in bir davul sesi duyunca kulağını tıkadığı şeklindeki rivayet, senedi ve versiyonlarında davul yerine mizmar ve zemmâre kelimelerinin bulunması nedeniyle zayıftır³⁵⁷. Hadislerde davulun fazla geçmemesi Arap toplumunda yaygın olarak kullanılmadığına yorumlanabilir.

b.Telli çalgılar

ba. Üd

Eski Türklerde kopuz denilen mûsikî âletine benzer bir çalgıdır³⁵⁸. Yukarıda Arkeoloji ile ilgili kısımda telli çalgıların geçmişi ile ilgili bir fikir vermeye çalışmıştık. Hadislerde değişik adlarla "üd"dan söz edilir. Bunlardan biri Sahihayn'da yer alan ünlü Ümmü Zer' hadisindedir ve "mizher" (jj*>) olarak geçer³⁵⁹. Sırayla kocaları hakkında konuşan on bir hanımdan onuncusu kocasının misafir-perverliğinden söz ederken, develerinin, eğlence başlayıp "mizher" (üd) sesi duyduklarında, misafir için kesilecekleri vaktin geldiğini anladıklarından söz eder. Bu ifadelerden zengin konaklarında üd veya

167, 171, 172, III, 422.

356. **Herevî**, IV, 278. Mufaddal b. Seleme de tavlaya Yemen dilinde "kûbe" denildiğini söylemektedir (Bk. A.g.e.,s. 28. Metin s.38)

357. Hadisin senedinde Leys b. Ebî Selim bulunmaktadır. Zayıftır. Bk.Nesâî,Mecmu' ud-Duafâ ve'l-Metrûkîn, s. 199

358. *Tarama*, IV, 2659-61

359. **Buhârî**, Nikâh, 82; **Müslim**, Fedâilü's-Sahabe, 92. Ümmü Zer' hadisi Hz.Aişe'den rivayet edilir. Geçmişte on bir kadının kocalarının özelliklerini, huy ve karakterlerini gizlemeden birbirlerine anlatmalarından söz eder. Burada en çok söz edilen onbirinci kadın Ümmü Zer'dir. Ümmü Zer, kocası Ebû Zer⁴ 'den övgüyle söz eder. Ne var ki kocası bir gün güzel bir kadına tesadüf etmiş ve onunla evlenmiştir. Ümmü Zer' de şerefli zengin ve cömert biriyle evlenmiş fakat ilk kocasını unutamamıştır. Hz.Peygamber, Hz.Aişeye: "Ey Aişe sana karşı benim durumum Ebû Zer'in Ümmü Zer⁴e durumu gibidir.(Ama ben senden ayrılacak değilim.) buyurmuştur.

genel olarak telli sazlar eşliğinde eğlenceler tertiplendiğini anlıyoruz. Herevî, hadiste geçen "mizher"den kasdın üd olduğu kanaatini ifade etmiştir³⁶⁰. Yukarıda zikredilen Abdullah b. Amr veya İbn Ömer'e nisbet edilen bir mevkuf hadiste de batıl sayılan şeyler arasında "mezâhir" şeklinde çoğul olarak geçmektedir³⁶¹. Ebû Ubeyd'in verdiği bilgiye göre Üd'un teline "veter" (çoğulu:evtâr)'dan ayrı olarak "şir'a" (<^j^i) da deniyordu³⁶².

Üd bir hadiste (L l ^) şeklinde de geçmektedir³⁶³. Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam el-Herevî, "berbat" ve "mizher" gibi onun da udun adlarından biri olduğunu söylüyor³⁶⁴.

Yukarıda Câhiliye^ şiiri ile ilgili bölümde üda "kiran", üd çalıp şarkı söyleyen cariyeye "kerihe" denildiğini görmüştük. Bir hadiste içki yasağından önce Hz.Hamza'nın içki meclisinde bulunan şarkıcıdan "kerîne" olarak söz edilir. Kelimeyi İbnü'l-Esir, muganniye ve "kiran" (üd), sanç veya kinnâre çalan şeklinde açıklamıştır³⁶⁵.

Abdullah b Ömer tarafından tanınmadığı şeklindeki rivayet, "üd"un Hicaz bölgesinde pek yaygın bir müzik âleti olmadığına yorumlanabilirse de gerek Câhiliye şiirinde yer alması, gerekse de değişik adlarla da olsa hadiste geçmesi bu müzik âletinin bazı evlerde, çalmasını bilen kaynaklarda bulunduğunu göstermektedir. İslâm fıkında uygulamaları önem arzeden Medine halkı, udun mübahlığında ihtilâf etmemişlerdir³⁶⁶.

360. **Herevî**, II, 299

361. **Herevî**, IV, 276-277

362. Bk. **Herevî**, I, 157-158

363.Hadls: ' ^J) iJ>j* v>LJ Vlv^Ju şeklindedir. Herevî, IV, 279. İbnü'l-Esir, kelime içi üd demiş, tanbur olduğunu söyleyenlerin de bulunduğunu belirtmiştir(en-Mhaye, III, 216)

364. Bk. A.g.e., IV, 279

365. *en-Nihâye*, IV, 168

366. Şevkânî, A.g.e.,VIII, 114

bb. Tambur

Mısır mezar duvarlarında bulunan telli saz tasvirlerinden bir kısmı daha çok tamburu andırmaktadır. Hadiste yukarıda ifade edildiği gibi "artaba" kelimesi tambur olarak da yorumlanmıştır³⁶⁷. Ayrıca Hz.Peygamber'in Tevrat'taki vasfıyla ilgili bir rivayette geçen "kinnârât" (oljLSUI) ifadesi berbat(ûd) ve tanbur olarak açıklanmıştır. Rivayete göre Hz.Peygamber'in gönderiliş gayelerinden biri bu tür eğlence âletlerinin yok edilmesidir³⁶⁸. Benzer bir rivayette hakkın gelmesiyle zail olacak batıllar arasında sayılanlardan biridir. Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm, yukarıdaki bilgiye ek olarak kelimeyi def olarak açıklayanların bulunduğunu da ekler³⁶⁹. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre bir adamın tarafından tamburu kırılan kimse şikâyetinde bulunmuş, Ünlü Küfe kadısı Şurayh(v.79 h.?) tazmin hükmü vermemiştir³⁷⁰. Bu onun tamburu işe yarar bir mal olarak kabul etmediğini göstermektedir. Rivayet'te "tambur" ifadesi geçmektedir.

be Sanç

Hz.Hamza'nın henüz içki haram kılınmadan fazla içip sarhoş olduğu ile ilgili rivayette geçen (< - L ^ İ < V » « î) ifadesinde ve Câhiliye şiirinde çok kere geçen "kerihe" kelimesini İbnü'l-Esîr, kiran yani sanç çalan şarkıcı olarak yorumlamıştır.

d. Üflemeli Enstrümanlar**da.Ney ve kaval**

Yukarıda Arkeoloji bölümünde üflemeli sazlarla ilgili olarak Mısır mezar resimlerinden örnekler görmüştük. Ağaç veya sazdan yapılan üflemeli mûsikî âletleri hadislerde fazla tesadüf edemedik. Abdullah b. Ömer'in kulak tıkadığı sesle ilgili rivayetlerden birinde

367. **Herevî**, IV, 279; *en-Nihaye*, III, 216

368. *en-Nihaye*, IV, 202

369. **Herevî**, IV, 276

370. **Bk.İbn Ebî Şeybe**, V, 10, Hadis no:23 224

"zümmârate râ'in" veya "zemmâre" ^1j **ijUj** ifadesi geçmektedir³⁷¹. Bu ifade değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bunlardan biri üflenerek güzel sesler çıkarılan sazdan âlete "mizmâr" ve "zemmâre"³⁷² denildiği şeklindedir³⁷³.

db.Boru

Eskiden kullanılan müzik âletlerinden biri de borudur. Özellikle fildişinden yapılan borular üzerine yapılan ince desenlerle fildişi sanatının en güzel örneklerini oluştururlar. Hz.Peygamber'in hadislerinde dolaylı da olsa borudan bahsedilir. Hz.Peygamber'e "sur"un ne olduğu sorulduğunda, "bir boynuzdur ki ona üflenir"³⁷⁴ buyurmuşlardır. Sadece fildişinden değil diğer bazı hayvanların boynuzlarından da boru yapıldığı bilinmektedir.

371. **Bk.İbn Hıbbân**, II, 40

372. *en-Nihaye*, II, 312; *Lisan*, IV, 327

373. Hattabî, Ebû Davud'un rivayetinde geçen mizmâr ifadesini, çobanların çalmakta mutad oldukları **13lık** ( ) şeklinde yorumlamaktadır(MedHmü 's-Sünen, IV, 124)

374. **Tirmizî**, Kıyâme, 8; Tefsîr-i Sure 39, 8 ; **Dârimî**, Rikâk, 79, **Ahmed**, II, 162, 192